

Nach Berlin...

Stigao si. Izlaziš na berlinske ulice, pešačiš do iznemoglosti, iznova obilaziš znamenite trgove, padaš s nogu, bride ti stopala: tvrdoglava kontrola imaginacije. Ispituješ novopečene poznanike, gutaš novine, pomišljaš na davno čitane knjige, s gusto ispisanim marginama. Iskušavaš iluziju čije je ime Evropa. Konačno možeš da prizoveš one duhovne i kulturne doživljaje koji su na tebe delovali snagom moralne obaveze.

Izbliza posmatraš svet koji si decenijama s velike udaljenosti ushićeno poštovao i u koji si – s nemalo griže savesti – naivno polagao svoje nade. Teško je nabrojiti koliko si žrtava podneo za tu nadu. Dete si jednopartijskog sistema, njegov uticaj na formiranje tvoje ličnosti bio je neizbežan, delovao je određujućom snagom na tebe i kada si se našao u polemici s njim. Upio se u sve tvoje pore, učinio te je svojim saučesnikom, spretno te je navodio na stranputice odakle si odlučno jurišao na iluzije zvane srećnija budućnost. Put utopije, međutim, pretvorio se u put za Damask. Pomirio si se s tim da će ti to neopozivo odrediti život. Ništa više ne možeš da počneš iz početka. U Berlin si stigao s doživljajem tog poraza: s nepopravljivim osećanjem krivice raspusnog sina koji je proarčio – sebe.

Ne možeš da se oslobodiš svojih dosadašnjih iskustava, ono što si protraćio ne možeš da nadoknađiš. Stoički primaš k znanju da si ostario. Oduvek si hteo da budeš radoznali putnik, ali u Berlinu shvataš da nisi poželjan gost: tvoje evropske nostalgije nailaze na odobravanje samo dok, kao naivni sledbenik rubnih područja, dakle na distanci od središta, neguješ svoju evropsku svest. Dolaziš s rubnih područja i zbog toga te nužno smatraju uljezom. Već dobrano u drugoj polovini života, susrećeš se prvi put sa svakodnevnom stvarnošću Evrope, do sada si gledao samo bedna gloženja malih nacija, sada na vlastitoj koži osećaš otmenu sebičnost velikih. Rane koje ti oni nanose gotovo da su nevidljive, ali su utoliko dublje i trajnije. Daju ti jasno na znanje da si ti ipak pastorče, ostaješ nepopravljivo unakažena, žaljenja vredna ljudska vrsta barbarikuma. Budeš li naučio jezike velikih evropskih nacija, usvojio njihovu kulturu, makar ćeš donekle neutralisati svoje urođene mane. S druge strane, oni ne moraju ništa da znaju o barbarikumu, sva znanja u vezi s tvojim svetom za njih su suvišna.

Stigao si kao prognanik, ali i ovde ostaješ kao prognanik. Zalutavši slučajno u jedan zapušteni, ruinirani, prljavi kvart, najednom ti do ušiju dopiru poznate reči: ovde žive azijski, balkanski, podunavski gastarbajteri, muvaju se oko jeftinih pivnica, žude za kućom, zavičajem, ali i strepe da će im jednom uskratiti dozvolu za boravak. Dobrovoljni evropski robovi su zadovoljni; novcem ušteđenim teškom mukom kupiće, pred smrt, domaći raj. Ova vrsta ropstva postala je poslednja socijalistička utopija. Govore tvojim jezikom, ali stidiš se da

pred njima otkriješ svoj identitet, uviđaš da, u krajnjoj liniji, među vama nema razlike. I ti si samo rob, duševni. Kreneš prema starom gradskom jezgru, prostitutke na kraju Kuldmána međusobno razgovaraju na mađarskom, srpskom, poljskom, češkom jeziku. Gotovo bezglasno promiču policijska patrolna kola, devojke se povlače pod arkade. Među njima se pijano teturaju domaće patriote, cenkaju se, skupo im je varvarsko meso, skup im je zagrljaj varvarskih žena. Viču, psuju, jedina zaštita tim devojkama je mrklo berlinsko nebo. U salonima pak u socijalizam razočarana praška, peštanska, beogradska, zagrebačka intelektualna elita: u pokajničkom tonu šibaju levičarske zablude. U Berlinu se i najzvaničniji, lovorikama ovenčani šampioni jednopartijskog sistema predstavljaju kao opozicionari. Pivo se peni u kriglama, žalopojke varvara deluju utešno na civilizovane: eto, oni su bili promišljeni; s vremena na vreme potapšu po ramenima nesrećnike koji zadovoljno polaze kući, s osećanjem olakšanja, jer su izrekli istinu, udovoljivši svojoj duhovnoj obavezi.

U zapadnom svetu, u kolecvi individualizma, shvatio si da tvoju ličnost konzumiraju krajnje ravnodušno, poput hamburgera ili hot-doga koji se prodaju na ulici. Čini ti se da ćeš odmah morati da se oprostiš od svojih iluzija. Izgubio si zavičaj, na rubovima si priželjkivao Evropu, a sad si izgubio i Evropu, jer ona ne poznaje vlastite rubove. U očima velikih evropskih nacija Evropa se već odavno zgurila, skupila. Ne oduševljavaš se ovim svetom naivno i bezazleno. Skoro čitavog života bio je tvoj najprivlačniji doživljaj i, kako ti se činilo, nedostižni svet – ali kada si se našao u njemu, namah je dovedena

u pitanje verodostojnost upravo tog doživljaja. Rođen si u Evropi, ali si Evropu doživljavao samo u svojoj imagini. Evropa je za tebe bila u prvom redu kultura, a ne sam stvarni život.

Decenijama si o sopstvenoj Evropi sanjario u svetozorski izolovanom barbarikumu. Ali nikad nisi sakupio dovoljno hrabrosti da napustiš taj svet u kojem si rođen i u kojem si sebi fabrikovao iluzije. Ništa te nije prisiljavalo da ostaneš, osim straha da ćeš odlaskom raskinuti i sa sobom i sa svojom prošlošću. Bio si zarobljenik, ali ne nekakve prisile, nego zarobljenik sopstvenih iluzija. Godine su prolazile, sve manje si se nadao da ćeš ikad ugledati zamišljenu Evropu, ali negde nadomak svoje pedesete neočekivano si se našao u situaciji da se suočiš s njom. Dobio si poklon kada već više nisi mogao iskreno da mu se obraduješ. Stigao si sa zakašnjenjem jer si se prerano rodio.

Odrastao si i vaspitavao se pod staklenim zvonom, poznavao si isključivo jedan-jedini svet koji su čas podrugljivo, očajnički, a čas oduševljeno, iz današnje perspektive, čini ti se, posve nerazumno optimistički nazivali socijalističkim. Prag zrelog doba prekoračio si u lavirintu jednopartijskog sistema, daveka ćeš ostati njegovo dete. Znao si da postoje i drugi svetovi, ali nikad nisi smogao snage da izabereš jedan od njih za svoju domovinu. Bio si uveren da je jedini mogući svet baš ovaj koji sad, naknadno, s visine grdiš i kojeg se, u očajanju, odričeš, dokazujući – sve da bi se opravdao – kako u stvari nikad nisi dobrovoljno služio besmislenoj komunističkoj avanturi, ali na taj način ne možeš da zavaraš svoju sa-

vest; uviđaš da bi ova laž bila ponižavajuća i da, zapravo, baš ova avantura suštinski određuje tvoj život, kojeg se ne možeš tek tako, naknadno, otarasiti: sećanje na nje-ga pratiće te doveka, on će biti u tvojim refleksima čak i kada se jednom budeš prenuo iz sna i, uznemiren, budeš shvatio da sve teže dišeš, pa ustaješ iz kreveta, batrgaš se u mraku pomišljajući iznenada na to da već mnogi tvoji bliski prijatelji više nisu među živima, da bi potom rezignirano popio čašu zaslađene vode i mašio se jabuke, brižljivo ostavljene na stolici pored postelje. Osluškuješ šumove noći. Preostalo ti je još nešto vremena. Dani su sve kraći, noći sve duže. U mraku razmišljaš o tome kako nikad ništa ne uspevaš da završiš.

Ona sablasna tišina koja te je kod kuće mrvila susti-že te i ovde, i dok se u jeftinoj berlinskoj sobi boriš s ne-sanicom, obuzima te polako nostalgija za kućom; razmi-šljaš kako će uskoro javnu scenu preplaviti klovnovi koji će oholo obznanjivati da su oni sve jasno predvideli, da nisu nikad podlegli nikakvoj prisili, a ponajmanje komu-nističkom demonu, novopečeni postsocijalistički proro-ci s pilatskom pobožnošću revnosno peru ruke. Oni koji su čitavog života pisali tvoje karakteristike, procenjivali tvoju svetonazorsku podobnost, sada gaze iste one za-stave koje su nekad licemerno osveštavali; trijumfalno te tapšu po ramenu ponavljajući ponosno: sve je propalo. Ali ruševine za tebe nisu nikakva uteha, oprezan si, posle jedne garniture nepogrešivih dolazi druga, a ne zna se šta krije u rukavu. Ovako te mori nostalgija, čak i kada tvoje žudnje nemaju svoj pravi zavičaj.

Odbacuješ ovo novo licemerje. Ne treba ti spekta-kularno i jeftino oslobođenje. Nisi srećan ni među ruše-

vinama, žedan si vazduha, gušiš se. Pred sam kraj zrelog doba tegliš svuda svoju preranu i samoizjedajuću starost, od ove melanholične spoznaje na berlinskim ulicama osećaš se još izopštenijim. Ovde se od tebe očekuje da te zbog prošlosti pojačano muči griža savesti, i ne kriju pred tobom da, po njihovom mišljenju, patiš od neizlečive bolesti. Od tebe se očekuje i to da budeš zahvalan onima koji ti, na neko vreme, nude sredstva za smirivanje bolova; iz zahvalnosti, nemoj ni pomišljati na to da su te baš oni gurnuli u tu bolest. Ne pominji da su svi učestvovali u onoj istorijskoj igri čiji si gubitnik bio jedino ti. Sa dva noža čerečena je jalteška rana, jedan je bleskao u njihovu ruci. U dugotrajnim, vekovnim, stalno obnavljanim sukobima, te potom svetskim ratovima, u svim istorijskim ruletima civilizovana Evropa dobila je sve bitke protiv vlastitih, večno pospanih rubova.

Ali ti porazi nisu te ničemu naučili. U tajanstvenom lavirintu jednopartijskog sistema jačala je u tebi nostalgija za onim Zapadom koji si uvek smatrao donekle grešnim; mislio si da se taj svet, nestvarno dalek, izmestio izvan tvoje klopke, s osećanjem krivice pomišljao si na njega, ali nisi postao begunac, uveravao si sebe kako naprosto nisi u stanju da živiš u tuđini, pa si radije smireno i odlučno uprtio na leđa svoje dobrovoljno breme, svojevoljno si se pogrbi pod njim; nemoj naknadno da tražiš lažna opravdanja, nemoj moralno da ulepšavaš prošlost; neobjašnjive zablude; dobrovoljno si krenuo mračnim, krivudavim puteljcima, niko te nije na to prisiljavao, bio si pun nade. Ne može naknadno da te opravda ni to što bi te – samo ako bi pokušao da se suprotstaviš glavnoj

struji – svakako prinudili da joj se prikloniš. Preživeo si, ali ni to ne može da ti bude opravdanje. Represija je prema tebi bila velikodušna pre nego što te je potpuno ućutkala: blagonaklono ti je ostavila jedan izlaz, vredan svakog prezira, poigravala se s tobom kao mačka s mišem. A ti si zavaravao sebe da joj se herojski suprotstavljaš, ali si na kraju svake pojedine partije morao uvideti da si bio samo igračka.

Čitavo ti telo bridi od bolova. Žudiš za znanjima. U Berlinu, konačno, možeš da se uveriš u to koliko su te lagali i koliko si ti lagao sebe – znanja su bila lažna i suvišna. Nisi više u stanju da se oduševljavaš, da se raduješ. Stigao si ovamo da vidiš da li stvarnost odgovara onoj slici koju si, kao preživeli, idealizovao; zamislio si sebi jedan svet koji su zvali Zapadom i o kojem su već u vreme tvog detinjstva govorili kao o neprijateljskom svetu, dok si ti, u potaji, s nemalim osećanjem krivice, postao njegov pristalica. Uredno si izdeklamovao obaveznu lekciju, ali uvek si nešto drugo imao na umu. Sada se taj svet potpuno ukazuje pred tvojim očima. Moraš da zažmuriš kako bi mogao bolje da ga osmotriš. Bio bi verovatno bolje informisan da nisi okružen tim predmetnim svetom. Stvarnost te sprečava da svoje iluzije proveriš na delu. Nisi ravnopravan sa svetom koji si posle dugog čekanja, konačno, sreo. On je u tebi ostavio neizbrisiv trag, tvojih tragova u njemu, međutim, nema. Predeli s kojih si došao ovamo bitišu kao fantomski svetovi. Tvoje brige su ravne zaraznim bolestima. Ti si opasan kliconoša koga s vremena na vreme treba dezinfikovati.

Pobednicima se čini da je Evropa mala, gubitnici pak misle da je velika. I jedni i drugi s tih suprotnih

pozicija traže svoje mesto u njoj. Ali što bolje upoznaš Evropu, naučićeš koliko je ponižavajuće biti gubitnik. Shvatićeš da si se ponizio već u trenutku kad je tvoja želja ispunjena, i kad si prekoračio magičnu državnu granicu: stajao si pognute glave pred oficirom granične policije, čekao da ti udari pečat u pasoš; i dok ljubopitljivo ispituješ crte lica novopečenih poznanika, nastojeći da prodreš što dublje u njihov svet, da saznaš sve o njima – pred očima ti se uvek pojavi slika: stojiš bespomoćno na granici pred policajcima. Razgovaraš s njima, ispituješ ih, zanima te da li su svesni svojih istorijskih izdaja, onih vekova u kojima su te sebično žrtvovali, spasavajući svoju kožu. Ali oni neće ni da čuju za to, nisu se naprosto navikli da ih nezakonita deca za bilo šta optužuju. Tupoglavci treba da ćute. Tokom razgovora nikakav znak ma i najmanje uzrujanosti ne otkrivaš u njima, ubrzo uviđaš da se ne možete razumeti. Žale zbog tvoje sudbine, iz novina su o svemu dobro obavešteni, u ilustrovanim nedeljnicima čitali su i o tvojim patnjama, s interesovanjem su iščitavali intervjuje naših disidenata, isto kao i sportsku rubriku, i podsvesno su se plašili da će i među njih prodreti virus boljševizma. Potapšu te na kraju po ramenu, odaju ti priznanje, bio si zaista dobar graničar, kod nas bi rekli krajišnik, svojim telom si ih branio i odbranio, svaka čast, ali sad je oluja prošla, nema više ozbiljne opasnosti, odmori se malo, olabavi, kažu, i podižu novine, okreću listove, ponovo su sportski rezultati najvažniji. O bilo kojem vidu svoje krivice neće ni da čuju. Ne zanima ih tvoj bol, pomalo se čude tvojim opreznim, dvosmisleno formulisanim rečenicama, žale propalog srednjoistoč-